

PRÁVA RÓMOV

POZNAJTE

V Európe dnes žije viac ako 10 miliónov Rómov¹, čo z nich robí najpočetnejšiu menšinu na našom kontinente. Celé stáročia po svojej migrácii zo svojej pravlasti v severnej Indii do Európy čelili príslušníci rómskeho etnika utláčaniu svojej kultúry prakticky v každej európskej krajine, v ktorej sa usadili; v období nacistickej hrôzovlády² ako aj v nasledujúcich desaťročiach komunistického režimu vo východnej Európe³ mnohí Rómovia zažili kruté zaobchádzanie a nezriedka čelili fyzickej likvidácii.

Osoby rómskeho pôvodu sú európskymi občanmi. Napriek formálne ukotvenej ochrane svojich občianskych a menšinových práv ako aj antidiskriminačných pravidiel prijímaných v modernej Európe sú však Rómovia dodnes obeťami výnimočne vysokej úrovne fyzického násillia, sociálneho vylúčenia, diskriminácie a chudoby⁴. Rómovia sú zriedka vnímaní ako prirodzená súčasť väčšinovej populácie a často sa stávajú obeťnými barančkami v časoch politických či hospodárskych kríz, keď ich miestne obyvateľstvo obviňuje z obsadzovania pracovných príležitostí a z páchania zločinov. Napriek akčnému plánu prijatému na úrovni Európskej únie (EÚ) a finančným prostriedkom vynaloženým na prehlbovanie začleňovania Rómov⁵ národné vlády často prispievajú k šíreniu protirómskych nálad prostredníctvom prijímaných politických opatrení.

V niektorých krajinách sú napríklad rómski žiaci nútení navštevovať segregované školy pre psychicky a fyzicky postihnuté deti. V iných krajinách je prístup rómskych detí k vzdelávaniu obmedzený tým, že rómske spoločenstvá obývajú izolované osady, z ktorých je veľmi ďaleko do najbližšej školy. Čiastočným dôsledkom týchto nevyhovujúcich podmienok je fakt, že veľmi veľa rómskych žiakov ukončí školskú dochádzku ešte skôr, ako dovŕši vek 16 rokov (pozri Graf 1). Nedostatočné alebo celkom chýbajúce vzdelanie je následne jednou z príčin prispievajúcich k veľmi vysokej miere nezamestnanosti medzi Rómami.

¹ <http://fra.europa.eu/en/theme/roma>

² <http://www.errc.org/cms/upload/file/roma-holocaust-factsheet%2520%25283%2529.pdf>

³ <https://romediafoundation.wordpress.com/2013/02/07/forced-sterilization-of-romani-women-a-persisting-human-rights-violation/>

⁴ <http://www.amnesty.org/en/documents/eur01/007/2014/en/>

⁵ http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf

Okrem toho Rómovia čelia vážnym prekážkam⁶ pri uplatňovaní svojich základných práv, nielen v podobe spomenutej geografickej izolácie ale aj nedostatočného zdravotného poistenia či jazykových a komunikačných bariér. To vedie k významným rozdielom v celkovom zdravotnom stave a spôsobuje, že rómski občania sa tešia všeobecne horšiemu zdraviu v porovnaní s väčšinovým obyvateľstvom.

Na dôvažok k týmto nerovnostiam v prístupe k základným službám mnohé národné vlády podnikajú opatrenia namierené proti Rómom, ktoré nepriaznivo ovplyvňujú uplatňovanie ich práv. Napríklad francúzska vláda⁷ od roku 2012 deportovala viac ako 11 tisíc ľudí späť do krajín ich pôvodu. V mnohých prípadoch išlo o Rómov, ktorí boli vrátení do Rumunska či Bulharska, pričom obe tieto krajiny sú členskými štátmi EÚ a ich obyvatelia majú právo slobodného pohybu na celom jej území.

Dôvody nedostatočnej ochrany základných práv Rómov siahajú od prekážok, ktoré im bránia tieto práva uplatňovať, až po otvorené porušovanie ich práv. V niektorých prípadoch vnútroštátne právo nie je v súlade⁸ s európskym právom, avšak k odhaleniu týchto prípadov prichádza až vtedy, keď konkrétny rómsky občan začne svoj konkrétny prípad riešiť na európskej úrovni. To si však vyžaduje nielen právne povedomie ale najmä dostatočné zdroje v podobe času či peňazí. V mnohých ďalších prípadoch je pre sudcov veľmi ťažké pochopiť súvislosť medzi porušovaním práv Rómov a ich etnickým pôvodom a preto porušovateľov práv oslobodzujú na základe nedostatočných dôkazov⁹.

POCHOPTE

Na úrovni EÚ jestvuje množstvo právnych nástrojov umožňujúcich zabezpečiť uplatňovanie základných práv rómskych občanov EÚ.

Charta základných práv EÚ¹⁰ zakazuje akúkoľvek formu diskriminácie z dôvodu rasy, farby pleti, etnicity, sexuálnej orientácie či sociálneho pôvodu (Článok 21). Článok venujúci sa slobodám a solidarite upravuje aj právo na vzdelávanie (Článok 14) ako aj prístup k zdravotnej a lekárskej starostlivosti (Článok 35). Charta zároveň stanovuje požiadavku „na dôstojnú existenciu pre všetkých tých, ktorým chýbajú dostatočné zdroje“ (Článok 34).

⁶ <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/pmc3282005/>

⁷ <http://www.euractiv.com/sections/social-europe-jobs/france-evicts-300-roma-week-311839>

⁸ <http://www.errc.org/article/ostrava-case-dh-and-others-v-the-czech-republic/2945>

⁹ http://www.era-comm.eu/oldoku/adiskri/10_race_roma/2011_04_willers_en.pdf

¹⁰ http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

Okrem toho jestvuje jeden právny predpis, ktorý konkrétne upravuje diskrimináciu na základe etnického pôvodu. Táto smernica je právne záväzná pre všetky členské štáty EÚ a vyžaduje od nich prijatie národnej legislatívy, ktorou by jej ustanovenia transponovali do svojich právnych poriadkov. Smernica č. 2000/43/ES¹¹ chráni Rómov pred diskrimináciou z dôvodu príslušnosti k národnostnej skupine v oblasti zamestnanosti, sociálnej ochrany a sociálneho zabezpečenia, dávok sociálnej starostlivosti, vzdelávania a prístupu k tovarom a službám. Smernica predpokladá ustanovenie tzv. orgánov pre rovnosť (equality bodies) v jednotlivých členských štátoch, ktoré by boli schopné spracúvať sťažnosti jednotlivcov proti diskriminácii z dôvodov stanovených v smernici.

Navyše, žiadne právo nejestvuje izolovane a musí byť vnímané v kontexte ostatných práv a právnych predpisov. Osoby rómskeho pôvodu, rovnako ako ostatní občania EÚ, majú napríklad zaručené právo na slobodný pohyb¹² (Smernica 2004/38/ES) a teda aj právo bezpodmienečne sa zdržiavať na území ktoréhokolvek členského štátu EÚ po dobu troch mesiacov. Po uplynutí tohto časového obdobia sú povinní preukázať, že majú zamestnanie alebo dostatočné zdroje na živobytie (Články 6 a 7). Ak to nie sú schopní preukázať, možno ich označiť za „neodôvodnenú záťaž pre systém sociálnej starostlivosti“ (Článok 14), čo môže viesť k tomu, že stratia právo na pobyt a spolu s ním aj právo na poberanie akýchkoľvek sociálnych dávok. Toto sa však zvyčajne týka tých najchudobnejších v spoločnosti.

V súlade s Rámcovým dohovorom na ochranu národnostných menšín sú členské štáty Rady Európy povinné prijať konkrétne politiky zamerané na výslovnú ochranu menšín a na vytvorenie priaznivých podmienok na ich kultúrny rozvoj. Ide o prvý právne záväzný dokument venujúci sa ochrane menšinových práv. Na rozdiel od individuálnych práv sa zameriava na práva, ktoré výslovne uznávajú a ochraňujú konkrétne spoločenstvá. Tieto spoločenstvá pozostávajú z menšinového počtu príslušníkov v kontexte obyvateľstva daného štátu, ktorí sú však občanmi tohto štátu a ktorí sa od jeho obyvateľstva líšia etnickými, jazykovými či inými kultúrnymi znakmi (definícia OSN)¹³. Avšak hoci ochrana menšinových práv bola medzi podmienkami pre pristúpenie nových členských štátov EÚ ako Rumunsko či Bulharsko, niektoré európske štáty¹⁴ ako napríklad Francúzsko, Grécko či

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?uri=celex:32000l0043:en:html>

¹² <http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?uri=oj:l:2004:158:0077:0123:en:pdf>

¹³ <http://www.ohchr.org/en/issues/minorities/pages/internationallaw.aspx>

¹⁴ <http://conventions.coe.int/treaty/commun/cherchesig.asp?nt=157&cm=&df=&cl=eng>

Luxembursko doposiaľ nepodpísali alebo neratifikovali tieto odporúčania Rady Európy. V ostatných krajinách sa Dohovor formálne uplatňuje, avšak konkrétne práva často nie sú dostatočne chránené inštitúciami výkonnej moci.

PRÍPADOVÉ ŠTÚDIE: NÚTENÉ STERILIZÁCIE RÓMSKÝCH ŽIEN

Kontext

Niektoré ženy trpia gynekologickými komplikáciami, ktoré môžu spôsobiť závažné zdravotné riziká a dokonca sa skončiť ich smrťou. V takýchto prípadoch sa sterilizácia považuje za zdravotnícku nevyhnutnosť. Avšak v priebehu ľudských dejín sa nútené sterilizácie používali aj ako prostriedok na zabránenie rozmnožovania príslušníkov náboženských či etnických skupín.

Keďže sterilizácia predstavuje zásah do telesnej integrity človeka a má následky na jeho budúci rodinný život, nedobrovoľná alebo nútená sterilizácia predstavuje porušenie hneď niekoľkých práv chránených Európskym dohovorom o ľudských právach.

Istá mladá štátna príslušníčka Slovenskej republiky rómskeho pôvodu, ktorá bola sterilizovaná počas pôrodu cisárskym rezom, nielenže skonštatovala, že pôrodníci porušili jej právo na ochranu pred mučením a právo na úctu k súkromnému a rodinnému životu ale navyše tvrdila, že ju sterilizovali pre jej rómsky pôvod.

Prípad

Počas pôrodu mladej slovenskej rodičky rómskeho pôvodu lekári zistili, že jej rozmnožovacie orgány sú v natol'ko zúboženom stave, že akékoľvek ďalšie tehotenstvo v budúcnosti by mohlo predstavovať závažné zdravotné riziko. Lekári ihneď rodičku ústne informovali o náleze ako aj o vyplývajúcich záveroch a odporučili jej sterilizáciu, s ktorou súhlasila. Po vykonaní zákroku šokovaná rodička zistila, že už nikdy viac nebude môcť otehotnieť. Tvrdila, že nie celkom porozumela plnému významu slova „sterilizácia“, pretože informáciu o predmetnom zákroku dostala v pôrodných bolestiach a navyše nie vo svojom materinskom jazyku. Po zákroku trpela vážnymi psychologickými a zdravotnými následkami a tvrdila, že sa stala obeťou rasovej diskriminácie z dôvodu svojho rómskeho pôvodu. Vyjadrila presvedčenie, že sa jej to stalo preto, lebo Rómovia na Slovensku dlhodobo čelia diskriminácii a jej zdravotné záznamy výslovne uvádzali jej rómsky pôvod.

Proces

Mladá žena sa so svojím prípadom najskôr obrátila na slovenský súdny systém. Súd na každom stupni jej podnet zamietol na základe vnútroštátneho nariadenia o sterilizácii, podľa ktorého možno takýto zákrok v prípade ohrozenia života vykonať dokonca aj vtedy, ak s ním dotyčná osoba nesúhlasí. Inými slovami, vnútroštátne súdy na všetkých stupňoch rozhodli, že sterilizácia sa udiala v súlade so slovenskými zákonmi. Mladá žena sa neuspokojila s výsledkom súdnych pojednávaní a podala sťažnosť Európskemu súdu pre ľudské práva.

Rozhodnutie

Európsky súd pre ľudské práva po preskúmaní okolností prípadu rozhodol, že slovenské právne predpisy porušili viacero dôležitých medzinárodných dokumentov akým je napríklad Dohovor o ľudských právach a biomedicíne, ktorý stanovuje, že pacient musí dostať detailné informácie o možných následkoch lekárskeho zákroku ako aj o alternatívnych riešeniach. V dôsledku toho súd skonštatoval, že došlo k porušeniu Článku 3 (t.j. zákaz mučenia) a Článku 8 (t.j. právo na úctu k súkromnému a rodinnému životu) Európskeho dohovoru o ľudských právach.

Aby mohol posúdiť tvrdenie navrhovateľky o tom, že sa stala obeťou diskriminácie pre svoj rómsky pôvod, súd požiadal o pomoc komisára Rady Európy pre ľudské práva. Komisar skonštatoval, že v krajine je rozšírená nevôľa voči vysokej pôrodnosti medzi Rómami a že preto nemožno vylúčiť vplyv tohto postoja na rozhodnutie lekárov ženu sterilizovať. Napriek tomu v dôsledku nedostatku správ porovnávajúcich počet sterilizovaných žien rómskeho a slovenského pôvodu súd rozhodol, že nemá dostatok dôkazov, aby rozhodol, že táto konkrétna sterilizácia bola rasovo motivovaná.

Posúdenie

Tento prípad je názornou ukážkou toho, aké ťažké je diskrimináciu preukázať. Jestvuje viacero správ, napríklad správa organizácie Human Rights Watch z roku 1992 ale aj správy novšieho dáta (2003-2013)¹⁵, podľa ktorých došlo k sterilizácii veľkého počtu rómskych žien bez ich plného či informovaného vedomia. Tieto správy zdôrazňujú, že členovia zdravotníckeho personálu pacientkam často poskytovali zavádzajúce informácie alebo v styku s nimi používali nezrozumiteľný jazyk.

¹⁵ <https://www.hrw.org/news/2003/07/21/joint-ngo-statement-issue-illegal-sterilization-romani-women-slovakia>

Avšak keďže v tomto prípade nebolo možné porovnať počet rómskych a slovenských žien, ktoré podstúpili sterilizáciu, súd považoval dostupné dôkazy za príliš neurčité, než aby na základe nich rozhodol o rasovom motíve činu, čo len podčiarkuje náročnosť zisťovania a dokumentovania prípadov diskriminácie voči občanom rómskeho pôvodu.

This project is funded by the Fundamental Rights and
Citizenship programme of the European Union

CITIZENRIGHTS

A project by European Alternatives